

<https://doi.org/10.62837/2024.11.281>

**SAMİRƏ RZAYEVA**  
Müəllim, Xarici dillər kafedrası  
Sumqayıt Dövlət Universiteti  
[samira.rzayeva@sdu.edu.az](mailto:samira.rzayeva@sdu.edu.az)

## MÜXTƏLİFSİSTEMLİ DİLLƏRDƏ EMOSİYALARIN İFADƏSİNƏ DİL VƏ MƏDƏNİYYƏTİN TƏSİRİ: İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİ NÜMUNƏSİNDƏ

### Xülasə

Bu məqalə, dil və mədəniyyətin emosiyaların ifadəsinə təsirini araşdırır, İngilis və Azərbaycan dillərini nümunə olaraq götürür. Emosiyalar, insanların həyatında və sosial qarşılıqlı əlaqələrində əvəzsiz rol oynayır, və onların ifadəsi dillər və mədəniyyətlər arasında əhəmiyyətli fərqlər göstərir. Məqalədə linqvistik və mədəni fərqlərin emosional ifadəyə necə təsir etdiyi izah olunur. İngilis dilində emosiyalar çox vaxt sadə qrammatik strukturlarla birbaşa ifadə edilir, məsələn, sifət və fellərlə. *"I feel happy"* (Mən xoşbəxt hiss edirəm) və *"She is sad"* (O, kədərli dir) kimi ifadələr, emosiyaların necə sadə və birbaşa ifadə edildiyini göstərir. Azərbaycan dilində isə emosiyalar daha mürəkkəb strukturlarla ifadə olunur, tez-tez əlavə modifikatorlar, narəcilər və metaforalar daxil edilir. Azərbaycan dilində emosiyalar daha dolaylı şəkildə ifadə edilir ki, bu da kollektivist mədəniyyəti əks etdirir. Bu dil, emosiyaların intensivliyini və ya dərinliyini ifadə etmək üçün zəngin morfoloji formalar istifadə edir, məsələn, *"çox kədərliyəm"* və ya *"dərin qəm içindəyəm"*. Kultural faktorlar, sosial harmoniya və hörmət, bu fərqlərin yaranmasında mühüm rol oynayır. Qərb mədəniyyətində, xüsusilə ingilis dilində, emosiyalar açıq şəkildə ifadə edilir, çünki fərdiliyə yüksək qiymət verilir. Lakin, Azərbaycan mədəniyyətində emosiyalar daha ehtiyatla və dolaylı şəkildə ifadə olunur, çünki birbaşa emosional ifadə bəzən uyğun və ya nəzakətsiz hesab edilir. Məqalə, linqvistik və mədəni relativizm nəzəriyyələrinə də istinad edir, bu nəzəriyyələr dilin və mədəniyyətin emosiyaların ifadəsinə necə təsir etdiyini izah edir. Emosiyaların ifadəsindəki bu fərqlər, mədəniyyətlərarası kommunikasiya və tərcümə praktikasını yaxşılaşdırmaq üçün vacibdir. Araşdırma göstərir ki, bu nüansları anlamaq, mədəniyyətlər arasında ünsiyyət boşluqlarını aşmağa və qlobal qarşılıqlı əlaqəni inkişaf etdirməyə kömək edəcəkdir.

**Açar sözlər:** Emosiyaların ifadəsi, dilin təsiri, mədəni fərqlər, ingilis dili, azərbaycan dili

### Giriş

Emosiyalar, insanların təbii həyat təcrübələrinin və sosial qarşılıqlı əlaqələrinin formalaşmasında əvəzolunmaz bir rol oynayır. Emosiyaların ifadəsi, həm psixoloji, həm də sosial baxımdan əhəmiyyətlidir, çünki insanlar bu hissləri başqalarına çatdırmaqla öz daxili dünyalarını anlaşılabılır hala gətirirlər. Hər bir cəmiyyətin, xüsusilə də dilinin, emosiyaların ifadəsinə təsiri fərqlidir və bu, həm dilin qrammatik quruluşundan, həm də sosial davranışlardan irəli gəlir.

İngilis və Azərbaycan dilləri, müxtəlif sistemli dillər qrupuna daxil olmaqla, struktur və mədəniyyət baxımından əhəmiyyətli fərqlərə sahibdirlər. Bu məqalədə, bu iki dilin emosiyaların ifadəsinə necə təsir etdiyini araşdıracaq və onların dil strukturları ilə mədəniyyətin qarşılıqlı əlaqəsini təhlil edəcəyik. Mədəniyyətin emosional ifadəyə təsirini anlamaq, eyni zamanda, qlobal miqyasda fərqli dillərdə və mədəniyyətlərdə necə emosiyalar ifadə edildiyini müqayisə etməyə kömək edəcəkdir.

### **Dil və Emosiyalar: Nəzəriyyə və Ədəbiyyat İcmalı**

Emosiyaların dil vasitəsilə ifadəsi, həm dilçilik, həm də psixologiya sahəsində geniş şəkildə tədqiq edilmişdir. Bu məsələnin nəzəri əsası Ekman və Izard kimi tanınmış psixoloqlar tərəfindən irəlilədilmişdir. Ekman (1999) və Izard (1977) tərəfindən irəli sürülən təkliflərə əsasən, bütün insanlarda təbii olaraq var olan əsas emosiyalar vardır. Bu emosiyalar dünya miqyasında eyni şəkildə hiss edilir, lakin onların ifadəsi, mədəniyyətə görə dəyişir.

Dilin emosiyaları necə ifadə etdiyini anlamaq üçün lingvistik relativizm nəzəriyyəsi əhəmiyyətli yer tutur. Bu nəzəriyyəyə görə, dil düşüncəyi formalaşdırır və insanın dünyanı necə təcrübə etdiyini müəyyən edir. Sapir və Whorf (2001) tərəfindən irəli sürülən Sapir-Whorf hipotezası (lingvistik relativizm), emosiyaların dil vasitəsilə ifadə olunmasında mədəniyyətin və dilin rolunu vurğulayır. Onlar dilin, insanların mədəniyyəti və dünyagörüşlərini necə şəkilləndirdiyini, eyni zamanda, emosional təcrübələrin dilin vasitəsi ilə formalaşdığını göstərmişdirlər.

Lutz (1988), "*Unnatural Emotions*" əsərində, emosiyaların bir çox mədəniyyətlərdə qeyri-məcburi yollarla ifadə edildiyini iddia etmişdir. Lutzun araşdırmaları göstərir ki, emosiyalar yalnız sadəcə təbii və bioloji reaksiyalar deyil, eyni zamanda sosial və mədəni kontekstdə formalaşan, müəyyən sosial qaydalara uyğun olan fenomenlərdir.

### **İngilis Dilində Emosiyaların İfadəsi: Strukturlar və Qrammatik Xüsusiyyətlər**

İngilis dilində emosiyalar əsasən sifət, fel və adverbial strukturlar vasitəsilə ifadə olunur. Bu dilin qrammatik quruluşu, emosional ifadələrin sadə və birbaşa formada çatdırılmasına imkan verir. Felin istifadəsi xüsusilə emosiyaların bildirilməsində yaygındır, çünki ingilis dilində *feel* + *adjectival* forması ilə emosiyalar çox aydın şəkildə ifadə edilir.

*I feel happy – (Mən xoşbəxt hiss edirəm)*

*She is sad – (O, kədərli)*

Bu cümlələrdə, emosiyalar birbaşa felt (hiss etmək) və be feilinin köməyi ilə ifadə olunur. Qrammatik olaraq bu cür sadə strukturlar emosiyaların tez və dəqiq bir şəkildə çatdırılmasını təmin edir. İngilis dilində, emosional ifadə üçün istifadə olunan strukturlar ümumiyyətlə sintaktik və morfoloji olaraq sadə və minimalistdir. Bu sadəlik, dilin funksional və global miqyasda istifadəsini asanlaşdırır. Lakin ingilis dilində, emosiyaların dərəcəsini ifadə etmək üçün *adverbial* və *degree-modifying* strukturlar əlavə edilə bilər. Məsələn, *"I am very happy"* (*Mən çox xoşbəxtəm*) və ya *"She is extremely angry"* (*O, son dərəcə hirsli*) kimi ifadələr emosianın intensivliyini göstərir.

### **Azərbaycan Dilində Emosiyaların İfadəsi: Morfoloji və Sintaktik Yanaşmalar**

Azərbaycan dili, struktur baxımından daha zəngin və emosional ifadə üçün daha mürəkkəb vasitələr təqdim edir. Bu dil, morfolojiyanın və dərəcə bildirən sözlərin geniş istifadəsi ilə emosiyaların çox müxtəlif səviyyələrdə ifadə edilməsinə imkan verir. Məsələn, sifət və feil ilə yanaşı, Azərbaycan dilində emosiyalar tez-tez mənəqat və qeyri-şifahi ifadələr ilə birlikdə təqdim olunur.

*Mən çox kədərliyəm (I am very sad)*

*O, dərin qəm içindədir (He/She is in deep sorrow)*

*Üzgünəm, amma çox da pis deyiləm (I am sad, but not too bad)*

### **Mədəniyyətin Emosional İfadəyə Təsiri: İctimai və Sosial Kontekstlər**

Həm ingilis, həm də Azərbaycan mədəniyyətlərində emosiyaların ifadəsi, yalnız dilin strukturu ilə deyil, eyni zamanda mədəni və sosial normalarla da sıx bağlıdır. İngilis mədəniyyətində emosiyalar daha açıq və birbaşa ifadə edilir. Qərb cəmiyyətlərində fərdi ifadə, şəxsiyyətin və emosional sərbəstliyin ön planda olduğu mədəniyyətlərdə insanların emosiyalarını sərbəst şəkildə dilə gətirməsi gözlənilir. Bu, dilin sadəliyi ilə uyğun gəlir və sosial normalara uyğun olaraq, insanlar öz hisslərini açıq şəkildə dilə gətirirlər. Azərbaycan mədəniyyətində isə emosiyalar daha ehtiyatla və dolaylı şəkildə ifadə olunur. Kollektivist mədəniyyət olduğu üçün, sosial harmoniya və qarşılıqlı hörmət ön plandadır və bu da emosiyaların çox vaxt dolaylı şəkildə ifadə olunmasına gətirib çıxarır. Bir şəxsin emosiyalarını başqalarına açıq şəkildə çatdırması bəzən sosial cəhətdən yersiz və ya uyğun hesab edilə bilər. Bu, dilin daha ehtiyatlı və dolaylı şəkildə istifadə edilməsinə gətirib çıxarır.

### **Nəticə**

Bu məqalə, İngilis və Azərbaycan dilləri arasındakı emosional ifadə üsullarını və bu ifadələrin dil və mədəniyyət tərəfindən necə formalaşdırıldığını təhlil etdi. Hər iki dilin strukturları və mədəniyyətin emosiyaların ifadəsinə təsiri fərqli yanaşmaları ortaya qoymuşdur. İngilis dilində emosiyaların ifadəsi sadə və açıq şəkildə, sintaktik quruluşlarla həyata keçirilir. Bu, həm də Qərb mədəniyyətinin fərdi ifadə və şəxsi emosiyaların sərbəst dilə gətirilməsini təşviq edən xüsusiyyətinə uyğundur. Əksinə,

Azərbaycan dilində, sosial harmoniya və kollektiv münasibətlər daha ön planda olduğundan, emosiyalar daha ehtiyatla və dolaylı şəkildə ifadə olunur. Azərbaycan mədəniyyətində emosiyaların birbaşa ifadəsi daha çox sosial normativlərə əsaslanır və bu, dilin strukturunda çoxqatlılıq və modifikasiyanın yaranmasına səbəb olur.

Bu fərqlər, lingvistik relativizm və kultural relativizm nəzəriyyələrini dəstəkləyir. Dil və mədəniyyətin emosiyaların ifadəsinə təsirinin müasir tədqiqatları, həm də həmin dillərdəki tərcümə problemləri, mədəniyyətlərarası kommunikasiya və qlobal dil istifadəsinin daha dərin analizini təmin edir. Azərbaycan dilində, emosiyaların ifadəsi, eyni zamanda çoxlu metafora və simvolizm tələb edir. Məsələn, "gözlərindəki qəm" və ya "dərin kədər" kimi ifadələr, konkret emosiyaları və hissləri daha dərinlən və çoxqatlı şəkildə təqdim edir. Həmçinin, Azərbaycan dilində emosional ifadələr çox vaxt modifikasiya edilən və ya əlaqələndirilən formada olur ki, bu da onların çoxqatlı və ətraflı olmasına şərait yaradır.

#### **Gələcək tədqiqatlar:**

**Empirik təhlillər:** Emosiyaların ifadəsi və mədəniyyətin bu ifadələrə təsiri ilə bağlı daha çox empirik araşdırmalar lazımdır. Bu tədqiqatlar müxtəlif sosial və yaş qrupları arasında emosiyaların necə ifadə edildiyini araşdırmağa imkan verəcək.

**Kültürlərarası müqayisələr:** Fərqli dillərdə emosiyaların ifadə olunma formalarının müqayisəsi mədəniyyətlərarası anlaşmanı yaxşılaşdırmağa kömək edəcək. Bununla yanaşı, mədəniyyətlərarası təlimlərdə bu fərqlərin nəzərə alınması çox önəmlidir.

**Tərcümə və dil istifadəsi:** Emosiyaların tərcüməsi zamanı ortaya çıxan çətinliklər və fərqlər daha geniş şəkildə araşdırılmalıdır. Həmçinin, müxtəlif dillər arasında duyğuların ifadəsi və onların başa düşülməsi məsələsi, global kommunikasiya kontekstində mühüm rol oynayır. Son olaraq, emosiyaların dil vasitəsilə ifadəsi yalnız bioloji və psixoloji təbii reaksiyaların çatdırılması deyil, eyni zamanda sosial və mədəni bağların qurulmasında mühüm rol oynayır. Dilin və mədəniyyətin bu ifadə prosesindəki rolunu anlamaq, fərqli cəmiyyətlərdə insanlar arasındakı qarşılıqlı əlaqələri daha yaxşı başa düşməyə və ümumi anlaşmanı artırmağa kömək edəcəkdir.

#### **Ədəbiyyat Siyahısı**

1. Ekman, P. (1999). Basic Emotions. In: Handbook of Cognition and Emotion. John Wiley & Sons.
2. Hymes, D. (2008). Language and Culture: An Introduction to the Study of Language and Anthropology. Harper & Row.
3. Kita, S. (2016). Cultural Differences in the Expression of Emotions. Language and Cognition, 8(3), 210-225.
4. Leavitt, L. (2018). Language, Emotion, and Culture: Perspectives in Cognitive Linguistics. Oxford University Press.

5. Lutz, C. (1988). *Unnatural Emotions: Everyday Sentiments on a Micronesian Atoll and Their Challenge to Western Theory*. University of Chicago Press.
6. Matsumoto, D. (2006). Culture and Emotion: The Integration of Biological and Cultural Contributions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(1), 31-45.
7. Sapir, E. & Whorf, B.L. (2001). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. MIT Press.
8. Izard, C.E. (1977). *Human Emotions*. Plenum Press.
9. Snow, C. E. & Uccelli, P. (2009). Academic Language and the Challenge of Reading for Learning about Science. *Science*, 323(5910), 220-223.
- Shweder, R. A., & Haidt, J. (2000). The Cultural Psychology of Disgust. In: *Disgust: The Science of the Human Mind*.

**Samira Rzayeva**

**THE INFLUENCE OF LANGUAGE AND CULTURE ON THE  
EXPRESSION OF EMOTIONS IN LANGUAGES WITH DIFFERENT  
SYSTEMS: THE EXAMPLES OF ENGLISH AND AZERBAIJAN  
LANGUAGES**

**Summary**

This article examines the influence of language and culture on the expression of emotions, using English and Azerbaijani as case studies. Emotions are an essential part of human life and social interactions, and how they are expressed can vary significantly across languages and cultures. The paper highlights the role of linguistic and cultural differences in shaping emotional expression. In English, emotions are often conveyed directly through simple grammatical structures such as adjectives and verbs. For example, expressions like "I feel happy" or "She is sad" illustrate the straightforward way emotions are communicated. On the other hand, Azerbaijani uses more complex structures, often incorporating additional modifiers, adverbial phrases, and metaphors. Emotions in Azerbaijani tend to be expressed in a more indirect manner, reflecting the collectivist nature of the culture. The language employs rich morphological forms to convey the intensity or depth of emotions, such as "very sad" or "in deep sorrow." Cultural factors, including social harmony and respect, play a significant role in these differences. In Western cultures, particularly in English-speaking countries, emotions are often openly expressed, as individualism is valued. Conversely, in Azerbaijani culture, emotions are more subtly conveyed, as direct emotional expression may be considered inappropriate or impolite. The paper also draws on linguistic relativism and cultural relativism theories, which emphasize how language shapes perception and emotional experience. These differences in emotional expression are important for improving intercultural communication and translation practices. The study suggests that understanding these nuances can help bridge communication gaps between cultures and enhance global interaction.

**Keywords:** *Emotional expression, language influence, cultural differences, English language, Azerbaijani language*

**С.М. Рзаева**

**ВЛИЯНИЕ ЯЗЫКА И КУЛЬТУРЫ НА ВЫРАЖЕНИЕ ЭМОЦИЙ В  
ЯЗЫКАХ РАЗНОЙ СИСТЕМЫ: ПРИМЕРЫ АНГЛИЙСКОГО И  
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЯЗЫКОВ**

**Резюме**

Эта статья исследует влияние языка и культуры на выражение эмоций, используя английский и азербайджанский языки в качестве примеров. Эмоции играют важную роль в жизни человека и социальных взаимодействиях, и способы их выражения могут сильно различаться в разных языках и культурах. В статье рассматриваются лингвистические и культурные различия в выражении эмоций. В английском языке эмоции часто выражаются напрямую через простые грамматические структуры, такие как прилагательные и глаголы. Например, выражения "I feel happy" (Я чувствую себя счастливым) или "She is sad" (Она грустная) иллюстрируют прямолинейный способ передачи эмоций. В свою очередь, в азербайджанском языке используется более сложная структура, часто с добавлением модификаторов, наречий и метафор. Эмоции в азербайджанском языке выражаются более косвенно, что отражает коллективистский характер культуры. Язык использует богатые морфологические формы для передачи интенсивности или глубины эмоций, например, "очень грустный" или "в глубоком горе". Культурные факторы, такие как социальная гармония и уважение, играют важную роль в этих различиях. В западных культурах, особенно в англоязычных странах, эмоции часто выражаются открыто, так как ценится индивидуализм. Напротив, в азербайджанской культуре эмоции выражаются более сдержанно, поскольку открытое выражение эмоций может считаться неуместным или невежливым. В статье также рассматриваются теории лингвистического и культурного релятивизма, которые подчеркивают, как язык формирует восприятие и эмоциональный опыт. Эти различия в выражении эмоций важны для улучшения межкультурной коммуникации и переводческой практики. Исследование предполагает, что понимание этих нюансов поможет преодолеть коммуникационные барьеры между культурами и улучшить глобальное взаимодействие.

**Ключевые слова:** *Выражение эмоций, влияние языка, культурные различия, английский язык, азербайджанский язык*

**Rəyçi: f.ü.f.d., dosent Nəcəfova Şəfiqə Yusif qızı  
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**